

JACEK OSIŃSKI

BOLESŁAW ROGATKA

KSIAŻĘ LEGNICKI
DZIEDZIC MONARCHII
HENRYKÓW ŚLĄSKICH

(1220/1225–1278)

avalon

Jacek Osiński – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii. Specjalizuje się w historii średniowiecznej Polski, zwłaszcza Śląska. Obecnie jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień związanych z ustrojem państwa polskiego za panowania Piastów. Absolwent Instytutu Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie w roku 2011 uzyskał doktorat. Autor min. artykułu *Zabiegi książąt wrocławskich o panowanie w Małopolsce po śmierci Leszka Białego*.

BOLESŁAW ROGATKA

KSIAŻĘ LEGNICKI
DZIEDZIC MONARCHII
HENRYKÓW ŚLĄSKICH

(1220/1225–1278)

JACEK OSIŃSKI

BOLESŁAW ROGATKA

KSIAŻĘ LEGNICKI
DZIEDZIC MONARCHII
HENRYKÓW ŚLĄSKICH

(1220/1225–1278)

avalon

Kraków 2012

*Rodzicom
za stworzone możliwości*

Redakcja i korekty
Teresa Kuleszir

Opracowanie typograficzne
Sławomir Onyszek

Rysunek pieczęci
Robert Płaskowski

Projekt okładki i stron tytułowych
Iwona Weiman

Na okładce
Pieczęć piesza ok. 1242-1249

Copyright by Jacek Osiński, Kraków 2012; wyd. I

ISBN 978-83-7730-957-5
WYDAWNICTWO AVALON

Z a m ó w i e n i a p r z y j m u j e

A

Wydawnictwo AVALON T. Janowski Sp. j.
ul. Fiołkowa 4/13 • 31-457 Kraków
tel. 48 606 750 749
zamowienia@wydawnictwoAVALON.pl

www.wydawnictwoAVALON.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
Rozdział I	
WZROST POTĘGI I PIERWSZE SYMPTOMY KRYZYSU MONARCHII HENRYKÓW ŚLĄSKICH (1227–1241)	35
Rozdział II	
UPADEK MONARCHII HENRYKÓW ŚLĄSKICH (1241–1244)	89
Rozdział III	
WALKA O UTRZYMANIE JEDNOŚCI POLITYCZNEJ ŚLĄSKA I ODZYSKANIE WIELKOPOLSKI (1244–1248)	161
Rozdział IV	
WOJNA DOMOWA NA ŚLĄSKU (1248–1251)	191
Rozdział V	
ŚLĄSK W OKRESIE NARASTANIA W POLSCE WPŁYWÓW CZESKICH I WĘGIERSKICH (1251–1256)	221
Rozdział VI	
KONFLIKT Z KOŚCIOŁEM (1256–1261)	251
Rozdział VII	
W ORBICIE WPŁYWÓW CZESKICH (1261–1271/2)	269
Rozdział VIII	
W OPOZYCJI DO CZECH (1271/2–1278)	309
ZAKOŃCZENIE	339
ANEKS	345
BIBLIOGRAFIA	349
SPIS SKRÓTÓW	367
SUMMARY	369
ZUSAMMENFASSUNG	371
INDEKS OSÓB	373
INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH	387

Wstęp

Piastowie, twórcy państwa polskiego, sprawujący w nim władzę przez 400 lat, stanowią od dawna obiekt zainteresowania rodzimej historiografii. Naturalną kolejną rzeczą najwięcej uwagi skupiali na sobie ci przedstawiciele dynastii Piastów, którzy zapisali się w dziejach Polski wielkimi osiągnięciami. Biografów swych znaleźli twórcy państwa polskiego Mieszko I i Bolesław Chrobry¹. Gruntownej analizy swego panowania doczekał się również Mieszko II, którego rządy przypadły na okres upadku monarchii wczesnopiastowskiej². Lata żmudnej odbudowy państwa polskiego zdominowane zostały przez konflikt Bolesława Szczodrego z biskupem krakowskim Stanisławem, co znalazło swe odzwierciedlenie w polskiej historiografii, która wiele miejsca poświęciła obu wybitnym postaciom³. Kolejnym władcą, który szczególnie absorbował polskich historyków, był, prowadzący zakrojoną

¹ J. Strzelczyk, *Mieszko Pierwszy*, Poznań 1992; Tenże, *Bolesław Chrobry*, Poznań 1999; G. Labuda, *Mieszko I*, Wrocław 2002; S. Zakrzewski, *Bolesław Chrobry Wielki*, Lwów – Warszawa – Kraków 1925; A. F. Grabski, *Bolesław Chrobry. Zarys dziejów politycznych i wojskowych*, Warszawa 1966.

² G. Labuda, *Mieszko II król Polski (1025–1034). Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992.

³ T. Grudziński, *Bolesław Śmiały – Szczodry i biskup Stanisław. Dzieje konfliktu*, Warszawa 1983; G. Labuda, *Św. Stanisław biskup krakowski, patron Polski. Śladami zabójstwa – męczeństwa – kanonizacji*, Poznań 2002.

na szeroką skalę politykę międzynarodową i konsekwentnie umacniający struktury państwa, Bolesław Krzywousty⁴. Przez szereg lat mniejszym zainteresowaniem cieszyli się książęta dzielnicowi. Wyjątek stanowili Mieszko Stary i Henryk Brodaty, których biografie wyszły spod piór znakomitych historyków. Były to jednak jednostki wybitne, co w pełni tłumaczy duże zainteresowanie ich dokonaniem⁵. Równie wiele miejsca, co pierwszym Piastom, poświęcono także ostatnim przedstawicielom rodu zasiadającym na polskim tronie, a więc autorowi zjednoczenia państwa Władysławowi Łokietkowi oraz konsekwentnemu kontynuatorowi jego dzieła Kazimierzowi Wielkiemu⁶.

Stosunkowo niedawno zaczęto zwracać należytą uwagę na działalność mniej dotąd popularnych przedstawicieli dynastii Piastów, co zaowocowało pracami na temat rządów m. in. Bolesława Kędzierzawego, Henryka sandomierskiego, Władysława Laskonogiego, Konrada mazowieckiego, Przemysła I, Bolesława Pobożnego, Przemysła II, czy Leszka Czarnego⁷. Niemalym zainteresowaniem cieszy się w ostatnich latach także linia Piastów śląskich. Szczegółowej charakterystyki panowania doczekał się protoplasta śląskiej linii Piastów Władysław II Wygnaniec⁸. Wiele uwagi poświęcono rządowi jego synów: Bolesława Wysokiego i Mieszka Płatonogiego⁹. Zna-

⁴ K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975.

⁵ S. Smolka, *Mieszko Stary i jego wiek*, Kraków 2009; B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975.

⁶ E. Długopolski, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Wrocław 1951; J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Wrocław 1982.

⁷ M. Biniś – Szkopek, *Bolesław IV Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*, Poznań 2009; A. Tetycz – Puzio, *Henryk Sandomierski (1126/1133–18 X 1166)*, Kraków 2009; M. Przybył, *Władysław Laskonogi książę wielkopolski 1202–1231*, Poznań 1998; H. Samsonowicz, *Konrad Mazowiecki (1187/1188–31 VIII 1247)*, Kraków 2008; B. Nowacki, *Przemysł I, syn Władysława Odonica, książę wielkopolski 1220/1–1257*, Poznań 2003; M. Hlebionek, *Bolesław Pobożny i Wielkopolska jego czasów*, Kraków 2010; B. Nowacki, *Przemysł II książę wielkopolski, król Polski 1257–1295*, Poznań 1995; P. Żmudzki, *Studium podzielnego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000.

⁸ M. Dworsatschek, *Władysław II Wygnaniec*, Wrocław 1998.

⁹ B. Zientara, *Bolesław Wysoki – tułacz, repatriant, malkontent. Przyczynek do dziejów politycznych Polski XII wieku*, PH, t. 62 (1971); J. Rajman, *Mieszko Płatonogi, pierwszy*

micie opracowany został okres panowania następców Bolesława Wysokiego na wrocławskim tronie, a więc twórców ponaddzielnicego organizmu politycznego, czyli Henryka Brodatego i Henryka Pobożnego¹⁰. W wyniku podziałów, jakim uległa dzielnica śląska po śmierci ostatniego ze wspomnianych książąt doszło do powstania trzech linii dynastycznych: wrocławskiej, głogowskiej i legnickiej. Najszybciej w obszarze badań naukowych znalazła się linia wrocławska, zwłaszcza Henryk III Biały i Henryk IV Prawy¹¹. W ostatnim czasie także głogowska linia Piastów śląskich reprezentowana przez Konrada I i Henryka III, doczekała się należytego opracowania ze strony T. Jurka¹². Jak dotąd najmniej uwagi w badaniach nad dziejami Polski w okresie rozbitcia dzielnicowego poświęcono legnickiej linii Piastów śląskich, której założycielem był Bolesław Rogatka.

Książę Bolesław Rogatka, wywodził się w prostej linii od protoplasty książąt śląskich Władysława II Wygnańca, seniora rodu Piastów, który, do chwili wygnania przez juniorów, przez kilka lat po śmierci Bolesława Krzywoustego, mocą ustawy sukcesyjnej, sprawował rządy pryncypackie w państwie. Pradziad legnickiego księcia Bolesław Wysoki po latach wiernej służby u boku niemieckich królów zdołał powrócić, a następnie przejąć i utrzymać panowanie na obszarze niemal całego Śląska. Dziadkami Bolesława Rogatki byli, najwybitniejszy bodaj książę śląski, Henryk Brodaty i jego żona, po śmierci wyniesiona na ołtarze, lecz już za życia uznawana za świętą, księżna Jadwiga. Henryk Brodaty i jego syn, ojciec Bolesława Rogatki, Henryk Pobożny twórcy ponaddzielnicego organizmu politycznego zwanego w historiografii monarchią Henryków śląskich pozostawili

książę raciborsko – opolski (1173–1211), KH, t. 103 (1996); N. Mika, *Mieszko syn Władysława II Wygnańca, książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski*, Racibórz 2006.

¹⁰ B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975.

¹¹ A. Jureczko, *Henryk III Biały książę wrocławski (1247–1266)*, Kraków 1986; Z. Zielonka, *Henryk Prawy*, Katowice 1982.

¹² T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego książę głogowski Henryk (1274–1309)*, Poznań 1993; Tenże, *Konrad I głogowski. Studium z dziejów dzielnicowego Śląska*, RH, t. 54 (1988).

młodemu księciu wielkie dziedzictwo. Bolesław Rogatka nie zdołał ocalić pozostawionej przez przodków spuścizny. Monarchia Henryków śląskich pod jego panowaniem rozpadła się, a w wyniku konfliktów z braćmi podziałowi uległa sama dzielnica wrocławska. Niepowodzenia polityczne sprawiły, że panowanie Bolesława Rogatki już w średniowieczu było oceniane negatywnie, a niektóre decyzje księcia wręcz potępiane.

Zgodnie z przekazem źródeł, już Jadwiga, babka Bolesława Rogatki, miała zwracać się do księcia słowami *biada, biada tobie, Bolesławie, jak wielkie nieszczęście przyniesiesz ty jeszcze ziemi swej*¹³. Całe to przepowiedziane nieszczęście miało wynikać z charakteru księcia. Autor *Księgi henrykowskiej* zanotował, że młody książę *nic innego nie robił tylko płatał głupie figle*¹⁴. Pewien obraz tego, co miał na myśli henrykowski mnich, oddają późniejsze źródła. Zgodnie z przekazem *Kroniki książąt polskich*, pewnego razu Bolesław Rogatka proszony o wydanie zgody na pobranie paszy dla świń zapytał włodarza, *dlaczego nie daje im siana. Gdy włodarz odpowiedział, że wieprze nie jedzą siana, odrzekł: Kłamiesz, ponieważ widziałem, że i trawę jedzą – sugerując, że jeśli jedzą trawę, jedzą również siano*¹⁵. W innym miejscu ten sam autor zanotował, że *gdy ktoś w jego służbie pracował, zaraz pytał, jakie uprawia rzemiosło, a dowiedziawszy się, że jest dobrym strzelcem, sam książę będąc w polu i widząc jezioro mówił do strzelca, stwierdzając: – Naciągnij kuszę i wyślij strzałę do wody. Kiedy to się stało uznawał owego za dobrego strzelca, stwierdzając: Jeśli dosięgnąłeś strzałą jeziora, dosięgniesz także i całe wojsko, kiedy przeciw mnie wystąpi*¹⁶. Średniowieczni autorzy zarzucają Bolesławowi Rogatce nie tylko psoty i figle, ale też dużo cięższe winy. Oskarża się go o nadmierne otaczanie się Niemcami, przez co miała odpaść od jego władztwa Wielkopolska, a później, z tego samego powodu, mieli odstąpić od niego jego własni poddani. Obok Wielkopolski młody książę z dzie-

¹³ *Vita sancte Hedwigis*, MPH, t. 4, s. 571.

¹⁴ *Księga henrykowska*, wyd. R. Grodecki, Wrocław 1991, s. 132.

¹⁵ *Kronika książąt polskich*, MPH, t. 3, s. 497. Tłumaczenie R. Heck, *Mentalność i obyczaje pierwszego księcia legnickiego Bolesława Rogatki*, Szkice Legnickie, t. 9, s. 33.

¹⁶ *Kronika książąt polskich*, MPH, t. 3, s. 497. Tłumaczenie R. Heck, *Mentalność...*, t. 9, s. 34.

dzictwa ojców zupełnie bez walki utracił także Małopolskę, a co najgorzej ocenione przez współczesnych, odsprzedał arcybiskupowi magdeburskiemu ziemię lubuską. Również bezpardonowe metody działania podejmowane przez księcia nie przynosiły mu sławy. Zwykle wypomina mu się takie postęпки, jak spalenie w kościele w Środzie Śląskiej 500 ludzi, spiskowanie przeciw braciom, uwięzienie biskupa wrocławskiego Tomasza I, czy ograbienie bratanka, Henryka Prawego, z części ojcowizny.

Wszystkie wspomniane wyżej postęпки księcia Bolesława znalazły odzwierciedlenie w przydomkach, jakimi obdarzali go już współcześni. Jeszcze przydomek stosowany w *Kronice polsko – śląskiej*, a więc „*Calvus*”, co oznacza łysy, odnosił się do wyglądu zewnętrznego księcia¹⁷. Jednak już pozostałe ze znanych źródeł w sposób jednoznacznie negatywny odnoszą się do jego zachowania i charakteru. I tak w *Kronice książąt polskich*, odnotowano następujące zdanie: *Boleslaus calvus, sicut fide dignorum renet relacio, mirabilis dicebatur*¹⁸. Określenie „*mirabilis*” można w tym przypadku przetłumaczyć jako Cudaczny czy też Dziwaczny¹⁹. Zresztą sam autor wspomnianego źródła objaśnił użyte przez siebie określenie następującymi słowami: *Ten Bolesław Łysy według relacji ludzi wiary godnych nazywany był Cudacznym\Dziwacznym, był bowiem cudacznym\dziwacznym w sposobie mówienia, z tego powodu, że mówiąc po niemiecku tak słowa zniekształcał, iż wśród licznych słuchających śmiech wywoływał*²⁰. *Kronika wielkopolska* używa w odniesieniu do Bolesława określenia Srogi²¹. Z kolei *Rocznik Traski* nadaje mu przydomek Rogatka²². Przyczyny takiego stanu rzeczy objaśnia Jan Długosz, który w swych *Rocznikach* zapisał, że Bolesław nazywany był *nie tylko Srogim, ale i Rogatką, co oznacza po polsku: ro-*

¹⁷ *Kronika polska*, MPH, t. 3, s. 651. Por. R. Heck, *Mentalność...*, t. 9, s. 28.

¹⁸ *Kronika książąt polskich*, MPH, t. 3, s. 497.

¹⁹ R. Heck, *Mentalność...*, t. 9, s. 28 (Cudaczny). K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007, s. 117 (Dziwaczny).

²⁰ *Kronika książąt polskich*, MPH, t. 3, s. 497. Tłumaczenie R. Heck, *Mentalność...*, t. 9, s. 28–29.

²¹ *Kronika wielkopolska*, tłum. A. Abgarowicz, Warszawa 1965, s. 253.

²² *Rocznik Traski*, MPH, t. 2, s. 851.

gaty²³. Z powyższego wyliczenia widać, że nie posiadał legnicki książę jednego przydomku, prawdopodobnie jednak wszystkie one były używane już przez współczesnych. Obecnie Bolesław zgodnie przez historiografię określany jest mianem Rogatki, który to przydomek będzie stosowany również w niniejszej pracy.

Z powyższego wyliczenia win przypisywanych Bolesławowi Rogatce widać, że książę nieustannie wzbudza liczne kontrowersje. Mimo to, nie licząc kilku szkiców, czy prac poświęconych jedynie pewnym aspektom panowania legnickiego księcia, nie doczekał się on dotąd całościowego opracowania swych rządów²⁴. A przecież człowiek ten miał niemały wpływ na historię nie tylko Śląska, czy państwa polskiego, ale również Czech, czy w mniejszym stopniu Węgier i Niemiec. Potrzeba opracowania działalności śląskiego księcia doprowadziła do powstania niniejszej biografii. Jest ona na nowo opracowaną wersją rozprawy doktorskiej zatytułowanej *Ogólnopolska i śląska polityka Bolesława Rogatki na tle rywalizacji o spadek po Babenbergach*. Temat rozprawy, która posłużyła do opracowania w formie biografii rządów Bolesława Rogatki wskazuje, że również narracja oddawanej do rąk czytelnika biografii skierowana zostanie przede wszystkim na prowadzoną przez legnickiego księcia działalność polityczną. Nie oznacza to jednak, że pominięte zostaną inne dziedziny jego aktywności, jak chociażby gospodarka, relacje z Kościołem, czy stosunki społeczne.

Możliwie szeroko potraktowana analiza działalności Bolesława Rogatki, w swym zamierzeniu, będzie miała na celu, niekiedy odmienne niż dotychczasowa historiografia, ukazanie okoliczności towarzyszących podejmowanym przez księcia decyzjom. Zwłaszcza, że cały czas wiele możliwości badawczych daje analiza społecznych podstaw panowania księcia, co z kolei pozwoli na dogłębne zrozumienie motywów, jakimi kierował się Bolesław Rogatka i w konsekwencji skutków podejmowanych przez niego wyborów politycznych. W dalszej kolejności niezbędne będzie również upo-

²³ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 7 tłum. J. Mrukówna, Warszawa 2009, s. 255.

²⁴ Patrz przyp. 62–64.

rządowanie lub wręcz niekiedy ponowne ustalenie w wielu kwestiach ciągle spornej faktografii.

Zasięg chronologiczny biografii wyznaczają lata 1227–1278. Datę początkową stanowi zgon księcia krakowskiego Leszka Białego, zaś datę końcową śmierć Bolesława Rogatki. Zgon legnickiego księcia w sposób naturalny określa koniec rozważań nad prowadzoną przez niego działalnością w związku z czym nie wymaga głębszego wyjaśnienia. Nieco miejsca wypada jednak poświęcić na uzasadnienie wyboru daty początkowej. Pierwotnie biografia miała rozpocząć się wraz z przejęciem rządów przez Bolesława Rogatkę, a więc w roku 1241. Jednak analiza pierwszego etapu panowania Bolesława Rogatki, podczas którego doszło do rozpadu monarchii Henryków śląskich, uświadomiła, że przyczyn tego procesu należy szukać już za panowania poprzedników. Stąd, jak się wydaje, uzasadniona decyzja o przesunięciu daty początkowej na rok 1227. Zwłaszcza, że dopiero śmierć Leszka Białego otworzyła przed Henrykiem Brodatym realną możliwość opanowania krakowskiego tronu, z czego śląski książę skwapliwie skorzystał. Zatem przesunięcie daty początkowej na rok 1227, a więc 15 lat przed objęciem władzy przez Bolesława Rogatkę, wydaje się w pełni uzasadnione zwłaszcza, jeśli weźmie się pod uwagę, że zabieg ten pozwolił na pełniejsze ukazanie procesu rozpadu zbudowanego przez książąt śląskich organizmu politycznego.

Czas panowania Henryka Brodatego i Henryka Pobożnego jest od początku zainteresowania tym okresem przez wszystkich historyków zarówno w polskiej, jak i niemieckiej historiografii traktowany łącznie²⁵. Początkowo organizm polityczny zbudowany przez obu książąt nazywano państwem Henryków śląskich. Określenie „monarchia Henryków śląskich” zyskało swą popularność dzięki przełomowej pracy J. Baszkiewicza zatytułowanej *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego (na przełomie XIII i XIV wieku)*²⁶. Dziś oba określenia, a więc państwo Henryków śląskich i monar-

²⁵ Patrz przyp. 65–69.

²⁶ J. Baszkiewicz, *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku*, Warszawa 1954.

chia Henryków śląskich, stosowane są zamiennie. Podobnie jest również w niniejszej biografii, choć akurat termin monarchia Henryków śląskich w porównaniu z terminem państwo Henryków śląskich używane jest częściej. Ma to jednak znaczenie wyłącznie stylistyczne, gdyż w pracy terminy te wykorzystane zostały w znaczeniu historiograficznym, a nie prawnym – ustrojowym.

Zasięg terytorialny biografii stanowią wszystkie miejsca związane z działalnością Bolesława Rogatki. Zaraz po śmierci Henryka Pobożnego i przejściu rządów przez młodego księcia obszar jego politycznej aktywności był stosunkowo rozległy. Szybko jednak zaczął się kurczyć, gdyż od władztwa Bolesława odpadła Małopolska, a następnie także południowa część Wielkopolski. Siłą rzeczy głównym obszarem działalności księcia stał się Śląsk. Jednak z czasem również rdzeń dziedzictwa ojców uległ podziałom i odtąd Bolesław Rogatka musiał zadowolić się księstwem legnickim. Nie oznacza to jednak, że jego działalność ograniczała się wyłącznie do podległego mu terytorium. Przeciwnie, choć Bolesław Rogatka większość decyzji podejmował patrząc na rozgrywające się wydarzenia z perspektywy legnickiego dworu, to miały one niemały wpływ na wydarzenia rozgrywające się zarówno na Śląsku, jak i w całym kraju, a pośrednio również na losy państw Europy Środkowej i Wschodniej w tym przede wszystkim: Austrii, Czech, Węgier i Niemiec.

Biografia składa się z ośmiu rozdziałów, z których każdy odnosi się do kolejnego etapu życia i działalności publicznej Bolesława Rogatki.

Rozdział I będzie opisywał rządy poprzedników Bolesława Rogatki, a więc okres panowania jego dziada Henryka Brodatego (od roku 1227) oraz ojca Henryka Pobożnego. W rozdziale tym przedstawiony zostanie proces budowy oraz mechanizm funkcjonowania monarchii Henryków śląskich ze szczególnym uwzględnieniem postawy możnowładztwa poszczególnych dzielnic względem zachodzących zmian politycznych. Ponadto wiele uwagi zostanie poświęcone ukazaniu, że pierwsze symptomy kryzysu w budowanym przez obu Henryków organizmie politycznym zaczęły pojawiać się jeszcze przed objęciem rządów przez Bolesława Rogatkę.

Z uwagi na fakt, że w dotychczasowej literaturze na dobrą sprawę proces rozpadu monarchii Henryków śląskich nie doczekał się całościowego opracowania, II rozdział poświęcony zostanie pierwszemu, przypadającemu na lata 1241–1244 okresowi rządów Bolesława Rogatki. Kolejne panowania śląskiego księcia zostaną przedstawione z perspektywy dwóch płaszczyzn. Pierwszą płaszczyznę stanowić będzie ogólnopolska polityka księcia, drugą zaś działalność polityczna w obrębie dzielnicy śląskiej. W rozdziale tym, wbrew dotychczasowej literaturze przedmiotu, odrzucony zostanie pogląd o całkowitej bierności Bolesława Rogatki wobec rozgrywających się wydarzeń. Rozdział ten zobrazuje podejmowane przez Bolesława Rogatkę próby utrzymania władzy zarówno w Małopolsce jak i Wielkopolsce oraz zwierzchnictwa nad całą dzielnicą śląską.

W rozdziale III ukazane zostaną przypadające na lata 1244–1248 starania Bolesława Rogatki, zmierzające do odzyskania południowej części Wielkopolski oraz dalsze próby przeciwstawienia się narastającym na Śląsku tendencjom decentralistycznym. Podobnie jak w rozdziale poprzednim, baczna uwaga zostanie zwrócona na czynnik społeczny leżący u podstaw zachodzących na Śląsku zmian, relacje między braćmi, które doprowadziły do podziału Śląska na dzielnicę wrocławską i legnicko – głogowską oraz wciąż niejasne okoliczności samego podziału.

Rozdział IV poświęcony latom 1248–1251 opisywać będzie wojnę domową, która doprowadziła do ukształtowania się na obszarze dzielnicy śląskiej trzech księstw: wrocławskiego, legnickiego i głogowskiego. W rozdziale tym dokonana zostanie próba uchwycenia chronologii przebiegu działań zbrojnych i, co z tym związane, błyskawicznie zmieniających się sojuszy, jakie książęta śląscy zawierali zarówno między sobą, jak również z władcami państw ościennych. W tym kontekście niezbędne będzie również zwrócenie uwagi na konsekwencje korzystania przez książąt śląskich z pomocy sił zewnętrznych, co w ostatecznym rozrachunku uniemożliwiło im skuteczne starania o odzyskanie południowej Wielkopolski oraz doprowadziło do utraty ziemi lubuskiej.

Wraz z upadkiem monarchii Henryków śląskich i, co z tym związane, ograniczeniem dziedzictwa Bolesława Rogatki do ziemi legnickiej możliwości prowadzenia przez niego zakrojonej na szeroką skalę polityki uległy gwałtownemu ograniczeniu. Lata 1251–1261, którym poświęcone została rozdziały V i VI, stanowią okres politycznego osamotnienia księcia. W rozdziale V przedstawione zostaną przyczyny takiego stanu rzeczy w odniesieniu do polityki prowadzonej przez młodszych braci, którzy zdołali znaleźć sojuszników gwarantujących im bezpieczeństwo. Z tego też względu wiele miejsca poświęcone zostanie relacjom łączącym pozostałych synów Henryka Pobożnego z ich politycznymi protektorami, a więc Henryka Białego i Władysława z czeskim władcą Przemysłem Ottokarem II oraz Konrada z wielkopolskim księciem Przemysłem I. Z kolei rozdział VI w całości poświęcony zostanie konfliktowi, jaki rozgorzał między księciem a biskupem wrocławskim Tomaszem I. Konflikt ten poddany zostanie analizie zarówno ze względu na bezpośrednie konsekwencje, jakie poniósł Bolesław Rogatka za uwięzienie biskupa, jak i zagrożenie, jakim była dla pozostałych książąt śląskich planowana przeciw niemu krucjata.

Rozdział VII przedstawiać będzie okres współpracy legnickiego księcia z praskim dworem. Całość zagadnienia przedstawiona zostanie na tle rywalizacji o hegemonię w Europie Środkowo – Wschodniej, do której pod pretekstem walk o spadek po Babenbergach przystąpiły największe potęgi regionu. W rozdziale tym sporo miejsca poświęcone zostanie Henrykowi Białemu, który związany bliskim sojuszem z Przemysłem Ottokarem II, stał się ambasadorem polityki czeskiej na Śląsku, w konsekwencji czego doprowadził do sytuacji, w której wszyscy synowie Henryka Pobożnego znaleźli się w jednym bloku politycznym. W omawianym rozdziale przedstawione zostaną motywy, jakimi kierował się Bolesław Rogatka, przystępując do sojuszu z praskim dworem. Te z kolei wykazały koniunkturalne traktowanie przez legnickiego księcia przymierza z Przemysłem Ottokarem II, do którego doszło na skutek braku politycznej alternatywy względem opcji czeskiej.

Ukazanie w rozdziale VII słabości utrzymywanego przez szereg lat przez Bolesława Rogatkę sojuszu z Przemysłem Ottokarem II pozwoli le-

piej zrozumieć polityczne decyzje podejmowane przez księcia w końcowym okresie jego panowania. Temu też okresowi poświęcony zostanie ostatni, a więc VIII rozdział biografii, w którym przedstawiona zostanie zmiana sojuszy, jakiej pod koniec życia dokonał Bolesław, stając w opozycji do monarchy czeskiego Przemysła Ottokra II oraz zbudowanego przez niego na terenie państwa polskiego obozu politycznego.

Ambicją każdego historyka jest oparcie analizy podjętego problemu na możliwie najszerzej podstawie źródłowej. W pracy zasadniczo wykorzystane zostały dwie kategorie źródeł: dyplomatyczne i narracyjne.

Wiek XIII, to okres dziejów państwa polskiego, przy opisie, którego historyk ma do dyspozycji stosunkowo obszerny materiał dyplomatyczny. Wykorzystane zostały zatem dokumenty wystawione w imieniu Bolesława Rogatki, których do naszych czasów zachowało się bez mała pięćdziesiąt. Niezwykle pomocne zwłaszcza przy przedstawianiu zawitych i skomplikowanych stosunków społecznych pierwszej połowy XIII w. były obok dyplomów Bolesława Rogatki także dyplomy innych książąt śląskich w tym przede wszystkim Henryka Brodatego, Henryka Pobożnego, czy Henryka Białego. Jednak obraz wspomnianego etapu panowania Bolesława Rogatki postrzegany z perspektywy dyplomatyki książąt śląskich z pewnością nie byłby pełny. Z tego też względu uwadze badawczej nie uszły dyplomy innych polskich władców jak chociażby książąt wielkopolskich w osobach Władysława Laskonogiego, Władysława Odonica i Przemysła I, czy potomków Kazimierza Sprawiedliwego, protoplasty małopolskiej i mazowieckiej linii Piastów, do których zaliczyć wypadnie Konrada mazowieckiego i Bolesława Wstydlwego. Po roku 1251 możliwości czynnego uczestnictwa Bolesława Rogatki w polityce ogólnopolskiej uległy poważnemu ograniczeniu. W związku z powyższym materiał dyplomatyczny, który pozostał do dyspozycji dla tego okresu kurczy się do dyplomów rywalizujących z legnickim księciem pozostałych książąt śląskich, a więc przede wszystkim jego braci: Henryka Białego, Konrada głogowskiego i Władysława, a pod koniec panowania również bratanka Henryka Prawego. Wraz z wejściem Bolesława Rogatki w orbitę wpływów czeskich niezbędne jest wykorzystanie dyplomów

Przemysła Ottokara II, a niekiedy, ze względu na zakreslający szerokie kręgi konflikt o spadek po Babenbergach, także dokumentów pochodzących z kancelarii innych europejskich władców. W tym miejscu zwrócić należy uwagę na materiał dyplomatyczny zawarty w księdze formularzowej sporządzonej przez notariusza czeskiej kancelarii królewskiej Henryka Italika. Zawarte w formularzach teksty, będące ćwiczeniami stylistycznymi, powstały zapewne w oparciu o znane wówczas dokumenty, co sprawia, że ich wartość źródłową, mimo problemów z ustaleniem ich chronologii, należy stosunkowo wysoko ocenić²⁷. Materiał dyplomatyczny wykorzystany w pracy nie ogranicza się jedynie do dokumentów firmowanych imionami książąt. Wiele światła na wydarzenia omawianego okresu rzucają również dokumenty wystawione przez polskie księżne (Grzysław, Anna), czy też możnowładztwo. Równie wiele ważnych informacji z lat 1227–1278 zachowały dyplomy wystawione w środowisku osób związanych z Kościołem. Przede wszystkim wymienić należy dokumenty biskupów wrocławskich Tomasza I i Tomasza II, a także dyplomy innych hierarchów Kościoła polskiego, czy wreszcie pisma papieskie. Dyplomy śląskich książąt i biskupów oraz te związane bezpośrednio z historią regionu wydane zostały przez C. Grünhagena w *Regesten zur schlesischen Geschichte*²⁸, K. Maleczyńskiego w *Kodeksie dyplomatycznym Śląska*²⁹ oraz, w najczęściej cytowanym w pracy, nowym kodeksie – *Schlesiens Urkundenbuch*³⁰. Dokumenty innych polskich książąt i hierarchów kościelnych zamieszczono zwłaszcza w *Kodeksie dyplomatycznym Wielkopolski*³¹ i *Kodeksie dyplomatycznym Mało-*

²⁷ *Das urkundliche Formelbuch des königlichen Notars Heinrichs Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*, wyd. J. Voigt, w: AfKG, t. 29 (1863), nr 49.

²⁸ *Regesten zur schlesischen Geschichte*, wyd. C. Grünhagen, CDS, t. 7, cz. 1–2, Breslau 1884.

²⁹ *Kodeks dyplomatyczny Śląska. Zbiór dokumentów i listów dotyczących Śląska*, t. 1, 3, wyd. K. Maleczyński, t. 2, wyd. K. Maleczyński, A. Skowrońska, Wrocław 1956–1964.

³⁰ *Schlesisches Urkundenbuch. Im Auftrage der Historischen Kommission für Schlesien*, wyd. H. Appelt, Wien – Köln – Graz 1963–1971, t. 2–4, wyd. W. Irgang, Köln – Wien 1977–1988.

³¹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, wyd. I. Zakrzewski, t. 1–3, Poznań 1877–1879.

polski³² oraz rzadziej wykorzystywanych: Kodeksie dyplomatycznym Polski³³, Kodeksie mogileńskim³⁴, Kodeksie dyplomatycznym katedry krakowskiej³⁵, Kodeksie tynieckim³⁶, czy Kodeksie mazowieckim³⁷. Z kolei obce dyplomy, wykorzystane zwłaszcza dla okresu po upadku monarchii Henryków śląskich, opublikowane zostały w *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*³⁸ oraz w *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*³⁹.

Drugą grupę niezwykle istotnych źródeł stanowią źródła narracyjne. Spośród roczników najważniejszy jest, przekazujący najwięcej wiarygodnych informacji *Rocznik kapituły poznańskiej*⁴⁰, w dalszej zaś kolejności uzupełniający go *Rocznik kapituły gnieźnieńskiej*⁴¹. Z małopolskich źródeł tego typu wymienić należy: *Rocznik kapituły krakowskiej*⁴², *Rocznik Sędziwoja*⁴³, *Rocznik Traski*⁴⁴, *Rocznik świętokrzyski*⁴⁵, *Rocznik franciszkański*

³² *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 1–2, Kraków 1876–1886.

³³ *Kodeks dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich i Wielkich Książąt Litewskich, bulle papieskie jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów wewnętrznych krajowych dotąd nigdzie nie drukowane, od najdawniejszych czasów do roku 1506*, t. 3, wyd. J. Bartoszewicz, Warszawa 1858.

³⁴ *Monografia opactwa cystersów w Mogile*, Kraków 1867, t. 2, *Zbiór dyplomów klasztoru mogińskiego*, wyd. E. Janota.

³⁵ *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. 1, Kraków 1874.

³⁶ *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego*, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875.

³⁷ *Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalis*, wyd. J. K. Kochanowski, t. 1, Warszawa 1919.

³⁸ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, wyd. J. Emler, t. 2, Praeae 1882.

³⁹ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, wyd. A. Boczek, t. 3, Otmuch 1841.

⁴⁰ *Rocznik kapituły poznańskiej*, wyd. B. Kürbis, w: *Roczniki wielkopolskie*, MPH s. n., t. 6, Warszawa 1962.

⁴¹ *Rocznik kapituły gnieźnieńskiej 1192–1247*, wyd. B. Kürbis, w: *Roczniki wielkopolskie*, MPH s. n., t. 6, Warszawa 1962.

⁴² *Rocznik kapituły krakowskiej*, wyd. Z. Kozłowska – Budkowa, w: *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, MPH s. n., t. 5, Warszawa 1978.

⁴³ *Rocznik Sędziwoja*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 2, Lwów 1872.

⁴⁴ *Rocznik Traski*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 2, Lwów 1872.

⁴⁵ *Rocznik świętokrzyski*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 3, Lwów 1878.

krakowski⁴⁶ oraz *Rocznik małopolski*⁴⁷. Stosunkowo niewiele wiadomości przynoszą roczniki proveniencji śląskiej, z których wykorzystane zostały *Rocznik górnośląski*⁴⁸, *Rocznik wrocławski dawny*⁴⁹ oraz *Rocznik magistratu wrocławskiego*⁵⁰. Wraz z zaangażowaniem się śląskich książąt, w tym również Bolesława Rogatki, w konflikt o spadek po Babenbergach, coraz więcej uwagi zaczęły im poświęcać również obce roczniki, z których najcenniejszym jest *Annales Ottokariani*⁵¹, którego przekaz uzupełniają przede wszystkim *Hermannii Altahensis Annales*⁵² oraz *Heinrici de Heimbürg Annales*⁵³.

Spśród kronik, w pierwszej kolejności wymienić należy, niemal współczesną poruszanemu w pracy okresowi, *Kronikę polsko – śląską*⁵⁴. Mimo, że jej przekaz, jest w wielu miejscach zawarty i trudny do zrozumienia to bez wątpienia stanowi ona nieocenione źródło informacji na temat panowania Bolesława Rogatki. Kolejne kroniki są już chronologicznie późniejsze, przez co najczęściej powtarzają fakty znane z wcześniejszych przekazów, choć w wielu miejscach pozwalają na weryfikację informacji zawartych w starszych źródłach lub wręcz te informacje uzupełniają. Zaliczają się do nich dwie kroniki powstałe w XIV w., czyli *Kronika książąt polskich*⁵⁵ i *Kronika wielkopolska*⁵⁶ oraz o wiek późniejsze wiekopomne dzieło Jana Długosza⁵⁷. Z kolei na bardzo żywe stosunki książąt śląskich z dworem Przemysła Ot-

⁴⁶ *Rocznik franciszkański krakowski*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 3, Lwów 1878.

⁴⁷ *Rocznik małopolski*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 3, Lwów 1878.

⁴⁸ *Rocznik górnośląski*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 3, Lwów 1878.

⁴⁹ *Rocznik wrocławski dawny*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 3, Lwów 1878.

⁵⁰ *Rocznik magistratu wrocławskiego*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 3, Lwów 1878.

⁵¹ *Annales Ottokariani, Fontes rerum Bohemicarum*, wyd. J. Emler, t. 2, cz. 1, Praga 1874.

⁵² *Hermannii Altahensis Annales*, wyd. G. H. Pertz, MGH SS, t. 17, Hannoverae 1861.

⁵³ *Heinrici de Heimbürg Annales*, wyd. J. Emler, *Fontes rerum Bohemicarum*, t. 3, Pragae 1882.

⁵⁴ *Kronika polsko – śląska*, wyd. L. Čwikliński, MPH, t. 3, Lwów 1878.

⁵⁵ *Kronika książąt polskich*, wyd. L. Čwikliński, MPH, t. 3, Lwów 1878.

⁵⁶ *Kronika wielkopolska*, wyd. B. Kürbis, MPH s. n., t. 8, Warszawa 1970.

⁵⁷ *Długossi Ioannis, Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae, lib. 6 -7*, Varsoviae 1973–1975.

tokara II wiele światła rzucają kroniki czeskie: *Kronika Pułkawy*⁵⁸, *Ottokara styryjskiego kronika rymowana*⁵⁹ oraz *Kronika zbrasławska*⁶⁰.

Pisząc o źródłach dotyczących dziejów Śląska w XIII w. nie sposób pominąć *Księgi henrykowskiej*. To niezwykle cenne dziełko przekazuje szereg informacji przede wszystkim o stosunkach gospodarczych panujących w omawianym czasie na Śląsku. W niniejszej pracy wykorzystane zostanie jednak do analizy panujących na Śląsku stosunków społecznych oraz uporządkowania niektórych wydarzeń z panowania Bolesława Rogatki⁶¹.

⁵⁸ *Kronika Pulkavova*, wyd. J. Emler i J. Gebauer, *Fontes rerum Bohemicarum*, t. 5, Praha 1893.

⁵⁹ *Ottokara styryjskiego kronika rymowana* (*Ottokars österreichische Reimchronik*), wyd. J. Seemüller, MGH DtChr, t. 5, Hannoverae 1880.

⁶⁰ *Kronika zbrasławska*, wyd. J. Emler, *Fontes rerum Bohemicarum*, t. 4, Praha 1884.

⁶¹ *Liber foundationis claustris Sancte Marie Virginis in Heinrichow* czyli *Księga Henrykowska*, wyd. R. Grodecki, Wrocław 1991. *Księga henrykowska* fascynuje historyków od lat, w związku z czym, w oparciu o bogactwo informacji w niej zawartych, powstało szereg interesujących publikacji, z których najważniejsze to: A. Małecki, *Ludność wieśniacza w Księdze henrykowskiej*, KH, t. 8 (1894); J. Matuszewski, *Najstarsze polskie zdanie prozaiczne. Zdanie henrykowskie i jego tło historyczne*, Wrocław 1981; Tenże, „Per eum”, czy „ab eo”? *Relacja „Księgi henrykowskiej” o Głębowicach źródłem do XIII – wiecznych stosunków społecznych*, Sobótka, t. 44 (1989); M. Cetwiński, *Książęta, pralanci, tyrani: idea państwa i władzy państwowej w Księdze henrykowskiej*, w: *Wielki stare i nowe*, t. 2, pod red. I. Panic, M. W. Wanatowicz, Katowice 1991; Tenże, *Opat Piotr o rycerstwie śląskim*, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Nauki Humanistyczne – Społeczne, Historia, t. 26 (1992); Tenże, *Bóg, szatan i człowiek w „Księdze henrykowskiej”*, w: *Dzieje i kultura umysłowa i duchowość cystersów do XVIII wieku*, *Nasza Przyszłość*, t. 83 (1994); Tenże, „Nowy Izrael”. *Księga henrykowska i kształtowanie wspólnoty mnichów z Henrykowa*, w: *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej*, pod red. J. Wroniszewski, Toruń 1997; Tenże, *Sołtys Menold czyli fiasko książęcych planów (z Księgi henrykowskiej)*, w: *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego*, t. 4, Łódź 1999; P. Grodecki, *Pamięć, forma literacka a tworzenie przeszłości. Opat Piotr z Henrykowa jako dziejopis i doradca prawny*, *Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*, t. 60 (2000); M. Cetwiński, *Klasztor w oczach sąsiadów. Ze studiów nad „Księgą henrykowską”*, w: *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*, Poznań 2000; Tenże, *Bolezlaus fatuorum opera exercuit. Z dziejów poczucia humoru średniowiecznych Ślązaków*, w: *Vitae historicae*, pod red. M. Goliński, S. Rosik, Wrocław 2001; W. Uruszczak, *Władza książęca, wiece sądowe i prawo własności*

Jeśli chodzi o literaturę przedmiotu, jest ona stosunkowo obszerna. Dotychczas jednak w przeważającej mierze historycy zajmowali się rządami Bolesława Rogatki jedynie marginalnie przy okazji badań podejmowanych nad dziejami Śląska. Jeśli już panowanie księcia znajdowało się w centrum uwagi historyków, to zawsze jedynie określony jego wycinek, stąd najstarszy syn Henryka Pobożnego nigdy nie doczekał się kompleksowego ujęcia swych rządów. Krótkie noty biograficzne poświęcili mu historycy niemieccy w osobach C. Grünhagena i G. P. A. Hausdorfa⁶². Niewiele więcej zainteresowania wykazała polska historiografia, której dokonania ograniczają się do kilku pobieżnych biogramów autorstwa Z. Wojciechowskiego, M. Bonieckiego, W. Turoń, Z. Borasa, M. Spórnej i T. Jurka⁶³. Ponadto sprawy genealogiczne związane z Bolesławem Rogatką wyczerpująco omówił K. Jasiński, działalność gospodarczą księcia zarysowała W. Turoń, zaś kancelarię opisał A. Wałkowski⁶⁴.

na Śląsku, CPH, t. 54 (2002); M. Cetwiński, *Wielkopolska podróż henrykowskiego mnicha* (z „Księgi henrykowskiej”), Piotrkowskie Zeszyty Historyczne, t. 5 (2003); Tenże, *Corizabant mulieres et puellae in pomerio ostro. „Księga henrykowska” o słabości natury ludzkiej*, w: *Ad fontes. O naturze źródła historycznego*, pod red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2004; Tenże, *Formularz dokumentów a opis rzeczywistości w „Księdze henrykowskiej”*, w: *Formuła. Archetyp. Konwencja w źródle historycznym*, pod red. A. Górak, K. Skupieński, Lublin 2006; P. Broń, *Wizerunki ludzi w „Księdze henrykowskiej”*, w: *Hominem quaerere. Człowiek w źródle historycznym*, pod red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2008; M. Cetwiński, *Język „Księgi henrykowskiej” i problemy z jego tłumaczeniem i zrozumieniem*, Klio, t. 13 (2009).

⁶² C. Grünhagen, *Bolesław II Herzog von Schlesien, der Kahle*, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, t. 3, Leipzig 1876; G. P. A. Hausdorf, *Die Piasten Schlesien*, Wrocław 1933.

⁶³ M. Boniecki, *Książęta szlęscy z domu Piastów*, cz. 1, Warszawa 1874; Z. Wojciechowski, *Bolesław Łysy (zm. 1278)*, PSB, t. 2, s. 264–265; W. Turoń, *Sylwetki Piastów legnickich, Szklce Legnickie*, t. 1 (1962); Z. Boras, *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974, s. 105–126; T. Jurek, *Bolesław II Rogatka (Łysy)*, w: *Piastowie: leksykon biograficzny*, pod red. S. Szczur, K. Ożóg, T. Jurek, Kraków 1999, s. 408–412; T. Jurek, *Bolesław II Rogatka (Łysy)*, w: *Słownik władców polskich*, pod red. J. Dobosz, Poznań 2001, s. 65–68; M. Spórna, *Bolesław II Rogatka (1220/1225–1278)*, w: *Słownik władców Polski i pretendentów do tronu polskiego*, pod red. M. Spórna, P. Wierzbicki, Kraków 2003, s. 74–77.

⁶⁴ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007; W. Turoń, *Działalność koloniza-*

Omówienie literatury nie może obyć się bez wymienienia podstawowych opracowań wprowadzających w dzieje państwa polskiego i Śląska w XIII wieku. Na uwagę zasługują przede wszystkim *Wiek XIII i panowanie Władysława Łokietka* S. Zachorowskiego⁶⁵, *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku* J. Baszkiewicza⁶⁶, oraz trzy wielkie opracowania dziejów Śląska autorstwa wybitnych specjalistów w tej dziedzinie: C. Grünhagena, R. Grodeckiego i K. Małeczyńskiego⁶⁷.

W pracy wiele miejsca poświęcono stosunkom politycznym panującym w Polsce w pierwszej połowie XIII w., a więc w okresie wzrostu i upadku monarchii Henryków śląskich. Już od XIX w. interesowano się zwłaszcza panowaniem Henryka Brodatego, co zaowocowało pracą S. Smolki⁶⁸. W dalszej kolejności zaczęto łączyć rządy obu Henryków śląskich traktując je jako jedną całość, czego potwierdzeniem są prace M. Łodyńskiego i B. Zientary⁶⁹. Na dobrą sprawę jedynie J. Baszkiewicz nie rozgraniczył okresu wzrostu monarchii Henryków śląskich od okresu jej upadku traktując te wydarzenia jako dwa elementy większego procesu dziejowego⁷⁰. W tym kontekście szczególnie cenne są ustalenia wspomnianego historyka, który jako pierwszy wyraźnie zaznaczył, że symptomy kryzysu budowanego przez Henryka Brodatego organizmu politycznego widoczne były już za panowa-

cyjna Bolesława Rogatki, Szkice Legnickie, t. 13 (1987); A. Wałkowski, *Dokumenty i kancelaria księcia Bolesława II Rogatki*, Zielona Góra 1991.

⁶⁵ S. Zachorowski, *Wiek XIII i panowanie Władysława Łokietka*, w: *Dzieje Polski średniowiecznej*, t. 1, Kraków 1995.

⁶⁶ J. Baszkiewicz, *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku*, Warszawa 1954.

⁶⁷ C. Grünhagen, *Geschichte Schlesiens*, t. 1, Gotha 1884; R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, w: *Historia Śląska*, t. 1, Kraków 1933; K. Małczyński, *Śląsk w epoce feudalnej*, w: *Historia Śląska*, t. 1, cz. 1, Wrocław 1960.

⁶⁸ S. Smolka, *Henryk Brodaty. Ustęp do dziejów Polski piastowskiej*, Lwów 1872.

⁶⁹ M. Łodyński, *Polityka Henryka Brodatego i jego syna w latach 1232–1241*, PH, t. 14 (1912), z. 3; B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975.

⁷⁰ J. Baszkiewicz, *Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku*, Warszawa 1954.

nia jego syna Henryka Pobożnego a dopiero po objęciu władzy przez Bolesława Rogatkę okazały się niemożliwymi do przezwyciężenia.

Przy prezentowaniu procesu wzrostu i upadku monarchii Henryków śląskich obok wspomnianych już publikacji dotyczących panowania kolejnych książąt wrocławskich wykorzystane zostały liczne prace przedstawiające ich stosunki z władcami pozostałych dzielnic, na które rozpadło się w tym czasie państwo polskie. Kluczem do zrozumienia stosunków wielkopolsko – śląskich jest dorobek naukowy takich historyków jak A. Kłodziński, G. Labuda, M. Przybył, B. Nowacki, czy M. Hlebionek⁷¹. Całkiem dobrze opracowane są również relacje między książętami śląskimi a opolskimi⁷². Wiele miejsca poświęcono w pracy zabiegom książąt śląskich o panowanie w Małopolsce. Zaznaczyć przy tej okazji wypadnie, że problem ten w przypadku Henryka Brodatego i Henryka Pobożnego został należycie rozpatrzony, zwłaszcza przez wspomnianego już B. Zientarę⁷³. Z kolei walki Bolesława Rogatki nie licząc uwagi, jaką poświęcił temu zagadnieniu przy opisie zgoła innego problemu G. Labuda, nie doczekały się solidnej

⁷¹ A. Kłodziński, *Stosunki Laskonogiego z Odonicem 1202 do 1231*, w: *Księga pamiątkowa uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900; G. Labuda, *Życie polityczne XII – XV w.*, w: *Dzieje Wielkopolski*, t. 1, pod red. J. Topolski, Poznań 1969; M. Przybył, *Władysław Laskonogi książę wielkopolski 1202–1231*, Poznań 1998; B. Nowacki, *Przemysł I, syn Władysława Odonica, książę wielkopolski 1220/1–1257*, Poznań 2003; M. Hlebionek, *Bolesław Pobożny i wielkopolska jego czasów*, Kraków 2010.

⁷² B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975; J. Horwat, *Mieszko I Płatonogi, książę raciborski, opolski oraz krakowski 1131–1211*, w: *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Kraków 1995; J. Rajman, *Mieszko Płatonogi, pierwszy książę raciborsko – opolski (1173–1211)*, KH, t. 103 (1996); N. Mika, *Mieszko, syn Władysława II Wygnańca, książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski*, Racibórz 2006; W. Dominiak, *Ostatni władca Górnego Śląska. Władysław I, pan na Opolu i Raciborzu (1225–1281)*, Racibórz 2009.

⁷³ B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975. Inne prace na ten temat, to zwłaszcza: K. Szkaradek, *Stosunki polskie po śmierci Leszka Białego*, *Rocznik Filarecki*, t. 1 (1886); K. Krotoski, *Walka o tron krakowski w roku 1228*, *Przegląd Powszechny*, t. 12 (1895); M. Łodyński, *Stosunki w Sandomierskiem w latach 1234–1239. Przyczynek do dziejów Bolka Wstydliwego*, KH, t. 25 (1911), z. 1.

analizy⁷⁴. Stosunki śląsko – mazowieckie z perspektywy rywalizacji o tron pryncypacki szczegółowo opisał B. Włodarski⁷⁵. Jednak najwięcej miejsca, zarówno w polskiej jak i niemieckiej historiografii, poświęcono utracie przez księcia ziemi lubuskiej⁷⁶.

Ze względu na trudności, jakie niesie ze sobą interpretacja źródeł opisujących pierwsze dziesięciolecie rządów Bolesława Rogatki, zagadnienie rozpadu jedności Śląska posiada stosunkowo obszerną literaturę przedmiotu. Sporo miejsca walkom między synami Henryka Pobożnego poświęciła XIX – wieczna historiografia niemiecka zwłaszcza zaś tacy autorzy jak: R. Roepell, G. A. Stenzel, czy C. Günhagen⁷⁷. Niezliczone problemy badawcze związane z okresem wzmoczonych walk o władzę na Śląsku sprawiły, że również późniejsi historycy kilkakrotnie poruszali to zagadnienie⁷⁸. Jednak nowy impuls do rozważań na wspomniany temat przyniosła dopiero publikacja artykułu autorstwa J. Mularczyka zatytułowanego *Z problematyki walk*

⁷⁴ G. Labuda, *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w Rocznikach Królestwa polskiego Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*, Poznań 1983.

⁷⁵ B. Włodarski, *Polityczne plany Konrada I księcia mazowieckiego*, Toruń 1971.

⁷⁶ O. Breitenbach, *Das Land Lebus unter den Piasten, Fürstenwalde/Spree 1880*; P. Niessen, *Die Geschichte der Neumark im Zaitalter ihrer Entstehung und Besiedlung*, Gorzów Wielkopolski 1905; H. Ludat, *Das Bistum Lebus – Studien zur Gründungsfrage und zur Entstehung und Wirtschaftsgeschichte seiner schlesisch – polnischen Besitzungen*, Weimar 1942; R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, w: *Historia Śląska*, t. 1, Kraków 1933; G. Labuda, *Ziemia lubuska w dziejach Polski*, w: *Ziemia lubuska*, pod red. M. Szczaniecki i S. Zachojka, Poznań 1950, s. 88–90; Tenże, *Zajęcie ziemi lubuskiej przez margrabiów brandenburskich w połowie XIII wieku*, *Sobótka* (1973), t. 28, nr 3; J. Walachowicz, *Geneza i ustrój polityczny Nowej Marchii do początków XIV wieku*, Warszawa–Poznań 1980.

⁷⁷ R. Roepell, *Geschichte Polens*, t. 1, Hamburg 1840; G. A. Stenzel, *Geschichte Schlesiens*, t. 1, Breslau 1853; C. Grünhagen, *Die Zeit Herzog Heinrichs III. v. Schlesien*, Breslau 1241–1266, *ZfGS*, t. 16 (1882); Tenże *Gschichte Schlesiens*, t. 1, Gotha 1884.

⁷⁸ Z najważniejszych prac wymienić należy: R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, w: *Historia Śląska*, t. 1, Kraków 1933; K. Maleczyński, *Śląsk w epoce feudalnej*, w: *Historia Śląska*, t. 1, cz. 1, Wrocław 1960; E. Randt, *Politische Geschichte bis zum Jahre 1327*, w: *Geschichte Schlesiens*, t. 1, Studgard 1961; W. Irgang, *Der Beginn d. staatlichen Zersplitterung Schlesiens (1248–1252)*, *Schlesien*, 1975, z. 3.

o władzę na Śląsku w latach czterdziestych XIII wieku⁷⁹. Zawarte w nim tezy sprowokowały do ostrej polemiki innych historyków, zwłaszcza zaś T. Jurka i A. Jureczkę, co pozwoliło nieco uporządkować wewnętrzne dzieje Śląska w omawianym okresie⁸⁰.

W pracy, zwłaszcza do roku 1251, szczególnie wiele miejsca poświęcono stosunkom społecznym panującym w państwie polskim. Takie ujęcie problemu pozwoliło spojrzeć na politykę książąt śląskich z nieco innej perspektywy i tym samym uwypuklić pewne nie dość eksponowane w dotychczasowej literaturze przedmiotu aspekty ich panowania. Odgrywającym decydującą rolę polityczną w państwie polskim XIII w. rodom możnowładczym poświęcono w dotychczasowej historiografii bardzo dużo miejsca. Stąd może się ona pochwalić posiadaniem w swym dorobku wielu cennych monografii, z których wymienić wypadnie przede wszystkim prace poświęcone Awdańcom⁸¹, Gryfitom⁸², Odrowążom⁸³, Lisom⁸⁴, Topo-

⁷⁹ J. Mularczyk, *Z problematyki walk o władzę na Śląsku w latach czterdziestych XIII wieku*, Sobótka, t. 34 (1979), z. 1. Swoje tezy starał się podtrzymać także w innych pracach. Tenże, *Kilka uwag w sprawie franciszkanów głogowskich w XIII wieku*, Sobótka, t. 29 (1974); Tenże, *Dwa bunty rycerstwa śląskiego przeciw książętom wrocławskim w drugiej połowie XIII wieku*, Sobótka, t. 33 (1978); Tenże, *Władza książęca na Śląsku w XIII wieku*, Wrocław 1984; Tenże, *Podziały Śląska między synów Henryka Pobożnego w połowie XIII wieku*, PH (1985), z. 3; Tenże, *Śląsk po 1241 roku*, w: Tegoż, *Od Bolesława Chrobrego do Bolesława Rogatki*, Wrocław 1994; Tenże, *Książę legnicki Bolesław II Rogatka na tle sytuacji polityczno – społecznej Śląska*, w: SPŚ, t. 9, Warszawa 2001.

⁸⁰ T. Jurek, *Geneza księstwa głogowskiego*, PH, t. 78 (1987), z. 1; A. Jureczko, *Henryk III Biały książę wrocławski (1247–1266)*, Kraków 1986.

⁸¹ W. Semkowicz, *Ród Awdańców w wiekach średnich*, Poznań 1920.

⁸² M. L. Wójcik, *Ród Gryfitów do końca XIII wieku. Pochodzenie – genealogia – rozsiedlenie*, Wrocław 1993.

⁸³ K. Górski, *Ród Odrowążów w wiekach średnich*, Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie, t. 8, (1926/1927). Zob. także, J. Tazbirowa, *Rola polityczna Iwona Odrowąza*, PH, t. 57 (1966), z. 2; B. Śliwiński, *Krąg krewniaczy biskupa krakowskiego Iwona Odrowąza*, Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Historia 14, Gdańsk 1984.

⁸⁴ B. Śliwiński, *Lisowie krzelowscy w XIV – XV w. i ich antenaci*, Gdańsk 1993.

rom⁸⁵, Nałęczom⁸⁶, czy Zarembom⁸⁷. I choć każda z wymienionych publikacji, czy to ze względu na hipotetyczność ustaleń podyktowaną brakiem źródeł, czy też ze względu na ciągły postęp badań w tym zakresie, wymaga nieustannych szczegółowych poprawek, to w sumie stanowią one niezwykle cenną podstawę do rozważań nad uwarunkowaniami polityki prowadzonej przez poszczególnych książąt dzielnicowych. Na tle badań genealogicznych polskich rodów możnowładczych bardzo dobrze wypadają prace dotyczące wspólnot krewniaczych posiadających dominujące znaczenie na Śląsku. Szczególna zasługa w tym względzie przypada M. Cetwińskiemu, który, ogarnąwszy olbrzymi materiał źródłowy, stworzył biogramy śląskiego rycerstwa do końca XIII w.⁸⁸ Uzupełnieniem tej pracy jest publikacja T. Jurka zatytułowana *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*⁸⁹. Omawiając opracowania genealogiczne śląskiego rycerstwa nie sposób pominąć monografii Pogorzeliów, Wierzbnow czy Jeleńczyków autorstwa wspomnianego już T. Jurka⁹⁰. Sprawami przemian społecznych na Śląsku zajmował się również J. Mularczyk, jednak jego ustalenia nie zostały przyjęte przez historiografię, stąd w pracy unika się powoływania na wyniki badań wspom-

⁸⁵ J. Kurtyka, *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997.

⁸⁶ J. Pakulski, *Nałęcze wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII – XIV w.*, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 80, z. 3.

⁸⁷ J. Pakulski, *Ród Zarembów w Wielkopolsce w XIII i XIV wieku*, Prace Wydziału Nauk Humanistycznych Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, 1975, nr 16.

⁸⁸ M. Cetwiński, *Rycerstwo śląskie do końca XIII wieku. Biogramy i rodowody*, cz. 2, Wrocław 1982. Wspomniany autor przez szereg lat publikował liczne artykuły związane z przemianami społecznymi na Śląsku, które w ostatnim czasie zostały zebrane i opublikowane w pracy: M. Cetwiński, *Śląski tygiel. Studia z dziejów polskiego średniowiecza*, Częstochowa 2001.

⁸⁹ T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998.

⁹⁰ T. Jurek, *Panowie z Wierzbnej. Studium genealogiczne*, Kraków 2006; Tenże, *Rodowód Pogorzeliów*, Kraków 2005; Tenże, *Slesie stirps nobilissima Jeleńczycy – ród biskupa wrocławskiego Tomasza I*, RH (1992), t. 58. Zob. również Tegoż, *Rotacja elity dworskiej na Śląsku w XII – XIV w.*, w: *Genealogia – władza i społeczeństwo w Polsce średniowiecznej*, Toruń 1999.

nianego historyka⁹¹. Wiele ustaleń przyjętych w niniejszej pracy pochodzi z cyklu artykułów publikowanych przez J. Bieniaka w periodyku zatytułowanym *Spółeczeństwo Polski Średniowiecznej* i choć zasadniczo autor zajmuje się w swych publikacjach działalnością polityczną polskiego możnowładztwa w XII w., to wiele jego ustaleń ma niebagatelne znaczenie dla zrozumienia stosunków społecznych panujących w wieku XIII⁹². Choć ocena stanu badań nad polskimi rodami możnowładczymi wypada pozytywnie, to cały czas niezbędne jest prowadzenie dalszych prac w tym zakresie, gdyż całościowego opracowania wymagają również inne znaczące wspólnoty krewnicze jak chociażby śląscy panowie ze Strzelina.

Kolejnym zagadnieniem, któremu w pracy poświęcone zostanie wiele uwagi będą relacje książąt śląskich, w tym przede wszystkim Bolesława Rogatki, z kolejnymi biskupami wrocławskimi. Problem ten spotkał się w historiografii ze sporym zainteresowaniem i rozpatrywany był w różnych kontekstach. Siłą rzeczy poświęcili mu sporo uwagi autorzy zarówno monografii Śląska, jak i poszczególnych książąt. Jednak najszerzej omówił go T. Silnicki w swej syntetycznej pracy zatytułowanej *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*⁹³.

⁹¹ J. Mularczyk, *Dobór i rola świadków w dokumentach śląskich do końca XIII wieku*, Wrocław 1977; Tenże, *O urzędach i urzędnikach śląskich w XIII wieku*, Sobótka, t. 38 (1983); Tenże, *Władza książęca na Śląsku w XIII wieku*, Wrocław 1984. Zob. J. Matyszewski, *Władza książęca na Śląsku w XIII wieku czy studia nad stosunkami gospodarczymi, społecznymi i politycznymi Śląska XIII stulecia*, Sobótka, t. 40 (1985), s. 541–558; A. Bogucki, *O starszeństwie, komasacji i podzielności urzędów śląskich w XIII wieku*, Sobótka t. 40 (1985), s. 471–489.

⁹² Zwłaszcza J. Bieniak, *Polska elita polityczna XII wieku (cz. 1. Tło działalności)*, w: SPŚ, pod red. S. K. Kuczyński, t. 2, Warszawa 1982; Tenże, *Polska elita polityczna XIII wieku (cz. 3. A. Arbitrzy...)*, w: SPŚ, pod red. S. K. Kuczyński, t. 4, Warszawa 1990.

⁹³ T. Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca XIV wieku*, Warszawa 1953. Istotne dla ogólnego obrazu sytuacji Kościoła w Polsce i na Śląsku w dobie rozbiegów dzielnicowych są również prace: W. Irgang, *Die schlesische Kirche im 13. Jahrhundert – Orientierung am westlichen Muster*, w: *Christianity in East Europe. Late Middle Ages*, pod red., J. Kłoczowski, P. Kras, W. Polak, Lublin 1999; J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Kraków – Bydgoszcz 2003.

Mimo, że po roku 1251 Bolesław Rogatka, jako władca znajdującego się na peryferiach wielkich wydarzeń politycznych księstwa legnickiego, posiadał ograniczone możliwości włączenia się do wielkiej polityki międzynarodowej, został wciągnięty w wir angażującego kraje Europy Środkowej konfliktu o spadek po Babenbergach. Sporo miejsca temu zagadnieniu poświęcili autorzy poszczególnych syntetycznych ujęć historii Śląska, jednak fundamentalnym dziełem opisującym ten okres dziejów państwa polskiego jest praca B. Włodarskiego zatytułowana *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*⁹⁴. Choć B. Włodarski efekty swych badań opublikował w roku 1931, to poczynione przez niego osiemdziesiąt lat temu ustalenia do dziś obowiązują w historiografii. Nie znaczy to jednak, że zaprzestano prac nad omawianym problemem. Wręcz przeciwnie, zwłaszcza powojenna historiografia zdołała zdecydowanie pogłębić i w wielu miejscach uzupełnić obraz wydarzeń zaprezentowany przez wspomnianego historyka. Znaczna część tego typu uwag odnośnie do polityki czeskiej względem książąt polskich w omawianym okresie poczyniona została przez A. Barciaka w przypadku, którego na szczególne zainteresowanie zasługują zwłaszcza dwie prace: *Ideologia polityczna monarchii Przemysła Ottokara II. Studium z dziejów czeskiej polityki zagranicznej w drugiej połowie XIII wieku* oraz *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku. Polityczno ideologiczne problemy ekspansji czeskiej na ziemie południowej Polski*⁹⁵. Z perspektywy książąt śląskich konflikt o spadek po Babenbergach omówił ponadto A. Jureczko, zaś z punktu widzenia interesów książąt małopolskich sprawę rozpatrzył P.

⁹⁴ B. Włodarski, *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306)*, Lwów 1931.

⁹⁵ A. Barciak, *Ideologia polityczna monarchii Przemysła Ottokara II. Studium z dziejów czeskiej polityki zagranicznej w drugiej połowie XIII wieku*, Katowice 1982; Tenże, *Czechy a ziemie południowej Polski w XIII oraz w początkach XIV wieku. Polityczno ideologiczne problemy ekspansji czeskiej na ziemie południowej Polski*, Katowice 1992. Zob. również Tegoż, *Rywalizacja o tron rzymski w okresie Wielkiego Bezkrólewia*, w: *Niemcy – Polska w średniowieczu*, pod red. J. Strzelczyk, Poznań 1986.

Żmudzki⁹⁶. Wiele istotnych uwag wnosi również opracowanie problemu autorstwa N. Miki zatytułowane *Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278*⁹⁷.

Uzupełnienie polskiej historiografii stanowią prace obcych historyków, którzy jednak zazwyczaj skupiając się na innych zagadnieniach, marginalnie traktują udział polskich książąt w polityce międzynarodowej. Spośród nowszych publikacji autorstwa historyków austriackich i niemieckich, odnoszących się do czeskiego panowania w ziemiach uprzednio podległych Babenbergom, na szczególną uwagę zasługują prace J. K. Hoenscha oraz A. Kusterniga⁹⁸. Ogólny obraz sytuacji politycznej panującej w omawianym okresie w Austrii, przedstawia praca napisana wspólnie przez H. Dopscha, K. Brennera oraz M. Weltina⁹⁹. Na uwagę zasługują również publikacje odnoszące się do schyłkowego okresu rywalizacji o spadek po Babenbergach autorstwa J. Franzla oraz K. F. Kriegera¹⁰⁰. Również czeska historiografia poświęciła wiele miejsca rywalizacji o spadek po Babenbergach. Ograniczając się w tym miejscu jedynie do nowszych opracowań, zwrócić należy uwagę na prace V. Vaníčka i J. Žemlički¹⁰¹. Historię XIII-wiecznych Węgier interesująco, choć jedynie w ogólnym zarysie, przedstawia popularna praca Z. J. Kosztolnyika zatytułowana *Hungary in the thirteenth century*¹⁰².

Oddawana do rąk czytelnika biografia Bolesława Rogatki powstała w oparciu o obronioną w Instytucie Historii UAM w roku 2011 rozprawę doktorską zatytułowaną *Ogólnopolska i śląska polityka Bolesława Rogatki*

⁹⁶ A. Jureczko, *Henryk III Biały książę wrocławski (1247–1266)*, Kraków 1986; P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000.

⁹⁷ N. Mika, *Walka o spadek po Babenbergach: 1246–1278*, Racibórz 2008.

⁹⁸ J. K. Hoensch, *Přemysl Ottokar II von Böhmen. Der Goldene König*, Graz 1989; A. Kusternig, *Die Zeit Königs Ottokars in Österreich (1251–1278)*, St. Pölten – Wien 1978.

⁹⁹ H. Dopsch, K. Brenner, M. Weltin, *Österreichische Geschichte 1122–1278. Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*, Wien 1999.

¹⁰⁰ J. Franzl, *Rudolf I. Der erste Habsburger auf dem deutschen Thron*, Graz – Wien – Köln 1986; K. F. Krieger, *Rudolf von Habsburg*, Darmstadt 2003.

¹⁰¹ Z. nowszej literatury dobry przykład stanowią: V. Vaníček, *Velké dějiny země Koruny české, t. 3 (1250–1310)*, Praha – Litomyšl 2002; J. Žemlička, *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století*, Praha 1986.

¹⁰² Z. J. Kosztolnyik, *Hungary in the thirteenth century*, Nowy Jork 1996.

na tle rywalizacji o spadek po Babenbergach, której fragment został opublikowany w roku 2009¹⁰³. W tym miejscu szczególne podziękowania należą się mojemu Mistrzowi, Panu Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu za wszechstronną pomoc oraz dotychczasową opiekę. Dziękuję również Recenzentom, Profesorom: Antoniemu Barciakowi i Jarosławowi Nikodemowi, których wnikliwe uwagi pozwoliły mi dostrzec słabsze punkty pracy i skłoniły do ponownego przemyślenia a w konsekwencji naniesienia niezbędnych poprawek.

¹⁰³ J. Osiński, *Zabiegi książąt wrocławskich o panowanie w Małopolsce po śmierci Leszka Białego*, w: *Wielkopolska – Polska – Czechy. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu*, pod red. Z. Górczak, J. Jaskulski, Poznań 2009.

Wzrost potęgi i pierwsze symptomy kryzysu monarchii Henryków śląskich (1227–1241)

Początek XIII w. przyniósł Polsce liczne zmiany wśród książęcej elity władzy. Na Śląsku 22 marca 1201 r. zmarł książę opolski i biskup wrocławski Jarosław. Niedługo później, bo 8 grudnia 1201 r. zmarł książę wrocławski Bolesław Wysoki. Spośród potomków protoplasty śląskich Piastów Władysława Wygnańca w omawianym czasie rządy sprawowali jego wnuk Henryk Brodaty, który po Bolesławie Wysokim objął władzę we Wrocławiu oraz jego syn Mieszko Płatonogi, któremu w udziale przypadło księstwo opolskie¹. Do podobnych zmian doszło niebawem także w Wielkopolsce, gdzie 13 marca 1202 r. po wieloletnich rządach zmarł Mieszko Stary. Protoplasta wielkopolskiej gałęzi Piastów doczekał się licznego męskiego potomstwa, z którego w chwili jego śmierci, przy życiu pozostał jedynie najmłodszy syn Władysław, zwany Laskonogim. Nie oznaczało to jednak, że był on jedynym kandydatem do objęcia władzy w Wielkopolsce. Prawo do sukcesji zachował, także jego bratanek, również Władysław, dla odróżnienia zwany, od imienia ojca, Odonicem². Z uwagi na fakt, że w chwili śmierci Mieszka Starego, jego wnuk nie osiągnął jeszcze wieku sprawnego, zgodnie z obowiązującym prawem opie-

¹ Sprawy dotyczące genealogii śląskiej linii Piastów szczegółowo omówił K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007, s. 62–70.

² Sprawy dotyczące genealogii wielkopolskiej linii Piastów omówił O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 193–194 i 203–205. Ponadto S. Łaguna, *Rodowód Piastów*, KH, t. 11 (1897), s. 764; K. Jasiński, *Uzupełnienia do genealogii Piastów*, SŻ, t. 3 (1958), s. 202.

ka nad małoletnim księciem, a wraz z nią, zarząd nad jego ojcowizną przypadły w udziale najbliższemu krewnemu, w tym przypadku, stryjowi Władysławowi Laskonogiemu³. Biorąc pod uwagę, że Władysław Laskonogi obok Wielkopolski przejął władzę również w Małopolsce należy go uznać za najpotężniejszego z książąt panujących w Polsce na początku XIII w. Dużo bardziej stabilna była sytuacja we wschodniej części państwa. Tam bowiem po śmierci w dniu 5 maja 1194 r. Kazimierza II Sprawiedliwego rządy objęli jego synowie Leszek w dzielnicy sandomierskiej oraz Konrad w dzielnicy kujawsko-mazowieckiej⁴.

Począwszy od roku 1206 następujące po sobie wydarzenia przyniosły diametralną zmianę zarysowanej wyżej sytuacji politycznej, co było związane z gwałtownym osłabieniem pozycji Władysława Laskonogiego. We wspomnianym 1206 r. doszło do obalenia jego rządów w Krakowie⁵, po czym w rodzimej Wielkopolsce na dobre rozgorzał konflikt księcia z arcybiskupem gnieźnieńskim, Henrykiem Kietliczem⁶. Trudna sytuacja, w ja-

³ Władysław był jedynym, źródłowo potwierdzonym, dzieckiem Odon a i jedynej jego żony Wyszesławy. Zob. S. Łaguna, *Rodowód...*, s. 762 i n. Sprawę opieki nad Władysławem Odonicem przedstawił A. Kłodzński, *Stosunki Laskonogiego z Odonicem 1202 do 1231*, w: *Księga pamiątkowa uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1900, s. 106–110. Por. także W. Sobociński, *Historia rządów opiekuńczych w Polsce*, CPH, t. 2 (1949), s. 243–244, 279–280.

⁴ O. Balzer, *Genealogia...*, s. 184.

⁵ Koniec rządów Władysława Laskonogiego w Krakowie na rok 1202 datował O. Balzer, *Walka o tron krakowski w latach 1202 i 1210/11*, RAU whf, t. 30 (1894), s. 293–320. Pogląd O. Balzera uznany został za obowiązujący przez starszą historiografię. Por. S. Zachorowski, *Wiek XIII i panowanie Władysława Łokietka*, w: *Dzieje Polski średniowiecznej*, t. 1, Kraków 1995, s. 233; R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290*, w: *Historia Śląska*, t. 1, Kraków 1933, s. 183–184. Przekonująco wykazał, że panowanie wielkopolskiego księcia w Krakowie trwało, aż do roku 1206, G. Labuda, *Życie polityczne XII – XV w.*, w: *Dzieje Wielkopolski*, t. 1, pod red. J. Topolski, Poznań 1969, s. 228, przyp. 7; Tenże, *Dwa zamachy stanu w Polsce (1177–1179, 1202–1206)*, Sprawozdania PTPN za rok 1969, nr 1 (82), 1971, s. 102–104; Tenże, *O nowym wydaniu najstarszych roczników krakowskich*, SŻ, t. 26 (1981), s. 183–189.

⁶ W. Abraham, *Pierwszy spór kościelno polityczny w Polsce*, RAU wfh, t. 32 (1895), s. 290–300; J. Umiński, *Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem (1199–1219)*, Lublin

kiej znalazł się Władysław Laskonogi ośmieliła również Władysława Odonica do wypowiedzenia stryjowi posłuszeństwa⁷. Głównych przyczyn buntu ze strony młodego księcia upatrywać należy w przeciągających się rządach opiekuńczych oraz negowaniu przez Władysława Laskonogiego praw bratanka do ojcowizny, czego dowodzi oddanie śląskiemu księciu, należącej prawdopodobnie do patrimonium Władysława Odonica, ziemi kaliskiej⁸. Rację należy przyznać również tym historykom, którzy w wystąpieniu młodszego z Władysławów doszukują się powiązań zarówno z małopolskimi spiskowcami jak i z osobą arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza stojącego na czele, skonfliktowanego z Władysławem Laskonogim, Kościoła⁹.

1926; R. Grodecki, *O charakterystykę Kietlicza*, KH, t. 44 (1930), s. 21–43; M. Fąka, *Synody arcybiskupa Kietlicza (1199–1219)*, Prawo Kanoniczne, t. 12 (1969), s. 95–127; W. Baran – Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199–1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005, s. 76–94.

⁷ A. Kłodziński, *Stosunki Laskonogiego z Odonicem...*, s. 113–118; B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975, s. 150 i n.; M. Przybył, *Władysław Laskonogi książę wielkopolski 1202–1231*, Poznań 1998, s. 71–96.

⁸ Określenie patrymonium Władysława Odonica nastrocza historykom wielu trudności, stąd brak w historiografii jednoznacznego stanowiska. Na ogół nie budzi jednak wątpliwości przynależność ziemi kaliskiej do terytorium należnego Władysławowi Odonicowi prawem dziedziczenia po ojcu. Por. J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy*, t. 1, Poznań 1898, s. 334 (ziemia kaliska i rudzka); A. Semkowicz, *Zbrodnia gąsawska*, Ateneum, t. 43 (1886), cz. 3, s. 333; (kasztelania poznańska i ziemia kaliska); O. Balzer, *O następstwie tronu w Polsce*, RAU whf, t. 36 (1897), s. 302, przyp. 3 (kasztelania poznańska i ziemia kaliska); W. Abraham, *Pierwszy spór...*, s. 319, przyp. 2 (terytorium między Wełną a Notecią oraz kasztelania żnińska); A. Kłodziński, *Stosunki Laskonogiego z Odonicem...*, s. 97–103 (ziemia poznańska i kaliska); G. Labuda, *Życie polityczne...*, s. 288 (ziemia gnieźnieńska); W. Feliks, *Dziedzictwo Władysława Odonica*, SH, t. 32 (1989), z. 2, s. 195–199 (księstwo poznańskie); S. Szczur, *Zmiany polityczne w Wielkopolsce w latach 1181–1195*, RH, t. 46 (1980), s. 8–10; M. Przybył, *Władysław Laskonogi...*, s. 80 (ziemia przemęcka i kaliska); B. Nowacki, *Przemysł I, syn Władysława Odonica, książę wielkopolski 1220/1–1257*, Poznań 2003, s. 41–44 (ziemia poznańska i kalisko – przemęcka); W. Baran – Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz...*, s. 65–66 (ziemia poznańska i kalisko – przemęcka).

⁹ Ostatnio szczegółowo problemem tym zajął się W. Baran – Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz...*, s. 76–94.